

Rok Andreja Kmeťa

Múzejná obec si v roku 2008 pripomína niekoľko významných jubileí. Patrí k nim 145. výročie vzniku matičného múzea, 115. výročie založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS) a 100. výročie sprístupnenia prvých expozícií v prvej budove národného múzea v Martine. Všetky tieto počiny mali z hľadiska národnej kultúry Slovákov veľký význam. Ku všetkým z nich prispel aj nestor slovenského múzejníctva Andrej Kmeť. Šestnásteho februára t. r. uplynulo 100 rokov od jeho smrti, a tak bol rok 2008 v kontexte so spomenutými jubileami vyhlásený za *Rok Andreja Kmeťa*. V jeho rámci prebehlo niekoľko spomienkových slávností, nad ktorými prevzal záštitu podpredseda vlády SR Dušan Čaplovič.

Zahájenie „Roka“ sa uskutočnilo 13. februára 2008 v Martine. Program sa začal pietnou spomienkou pri hrobe A. Kmeťa na Národnom cintoríne. Pokračoval vernisážou výstavy, zostavenej prevažne z dobových fotografií z Kmeťovej pozostalosti. Zástupcovia Národnej banky Slovenska uviedli pamätnú striebornú mincu v nominálnej hodnote 200 Sk venovanú A. Kmeťovi, ktorá nesie jeho heslo: *Spoznávajme kraje svoje a spoznáme samých seba!* Program vyvrcholil vo večerných hodinách slávnostnou omšou. Dňa 23. júna sa zišlo na pôde Etnografického múzea Slovenského národného múzea v Martine niekoľko znalcov a obdivovateľov Kmeťovho diela, aby si sériou príspevkov pod názvom *Rozprávanie o živote a diele Andreja Kmeťa* pripomenuli túto významnú osobnosť našich národných dejín. 26. jún sa stal dňom A. Kmeťa v Banskej Štiavnici, meste jeho gymnaziálnych štúdií a botanických začiatkov. Vedenie Slovenského banského múzea v spolupráci s predstaviteľmi mesta Banská Štiavnica, Banskobystrického samosprávneho kraja, ako aj obecných úradov v Bzenici a Prenčove pripravili celodenný program, nabitý spomienkami, emóciami, príjemnými kultúrnymi zážitkami, ale aj poučením. Slávnostnú omšu celebraval diecézny biskup Mons. Rudolf Baláž. Po nej, účastníci položili kytice vďačnosti pri pomníku A. Kmeťa. Nasledovala vernisáž výstavy *Andrej Kmeť – priekopník vedy a múzejníctva na Slovensku* a prezentácia knihy Jozefa Labudu *Andrej Kmeť – sitiansky rytier*. Uskutočnili sa tiež prednášky o A. Kmeťovi pre študentov banskoštiavnických gymnázií. Mimoriadne vydaný bol popoludňajší program na vrchole Sitna – najobľúbenejšej Kmeťovej archeologickej a botanickej lokalite. K srdečnej atmosfére prispelo najmä vystúpenie folklórnej skupiny Prenčovan. Pre tých, ktorí sa chceli nielen zabaviť, ale aj poučiť, bola pripravená archeologicko-botanická exkurzia. *Rok Andreja Kmeťa* by mal vyvrcholiť slávnostným odovzďávaním Kmeťovej pamätnej medaily, plánovaným na mesiac november.

Kto bol vlastne Andrej Kmeť? Okruh jeho záujmov bol taký široký, že odpovedať jednou vetou nemožno. Predovšetkým bol rímsko-katolíckym kňazom, ktorý najväčšiu časť svojho života pôsobil ako duchovný pastier v Prenčove. Mnohí ho pokladajú za posledného slovenského polyhistora, zakladateľa slovenskej archeológie, botanika, geológa, historika, etnografa, folkloristu... Či bol vedcom v pravom slova zmysle, o tom odborníci často polemizujú (cf. Pöss 1993), jedno je však isté, že svojou húževnatosťou a usilovnosťou dosiahol predovšetkým v botanike medzinárodné uznanie. Prostredníctvom malej pošty v Prenčove komunikoval doslova s celým svetom. Posielal i dostával desiatky listov a balíkov rastlinného materiálu. Popri svojich všestranných zberateľských aktivitách bol neúnavným organizátorom slovenského vedeckého a kultúrneho života a neochvejným bojovníkom proti maďarizácii a národnostnému útlaku Slovákov. Národné cítenie sa v ňom veľmi intenzívne prebudilo počas štúdií v Ostrihome. Ako študent teológie sa vtedy zúčastnil aj na zakladajúcom sneme Matice slovenskej, v rámci ktorej sa začali zhromažďovať prvé zbierky, dokumentujúce slovenskú ľudovú kultúru a prírodu. A. Kmeť sa považuje za zakladateľa

MSS, ktorej bol prvým a doživotným predsedom. Bol hlavným iniciátorom vzniku prvého národného múzea, ktorého základný kameň položili za Kmeťovej prítomnosti v r. 1906 v Martine (v súčasnosti Múzeum Andreja Kmeťa v rámci SNM-Múzea v Martine). Jeho zbierky tvorili základ zbierkového fondu novovzniknutého Múzea aj najväčšiu časť exponátov prvej expozície, ktorej slávnostného sprístupnenia (3. septembra 1908) sa však sám už nedožil.

O botanikovi A. Kmeťovi napísal prvý profesionálny kustód prírodovedných zbierok národného múzea v Martine Václav Vraný (Vraný 1913, Medvecký 1924, I. zväzok) toto: „*Kmeť len vtedy budeme môcť dľa zásluhy oceniť – kriticky, podrobne verný obraz jeho ako botanika nakresliť – až keď svedomíte preštudujeme bohatý poklad, ktorý nám zriedkavá mravenčia pilnosť jeho nazhromaždila – rozumiem jeho zbierky, ktoré chvála Bohu, už teraz sú v našom Múzeu...*“

V súvislosti so 100. výročím úmrtia A. Kmeťa sa kurátori botanického oddelenia SNM-Prírodovedného múzea v Bratislave rozhodli intenzívnejšie venovať poznaniu a spracovaniu jeho botanickej zbierky, predisponovanej v šesťdesiatych rokoch minulého storočia do novovzniknutého Slovenského národného múzea v Bratislave. Pretože najväčšou láskou A. Kmeťa boli ruže, sústredili sme sa hlavne na túto taxonomickú skupinu. Elektronické spracovanie kolekcie ruží umožnilo dať na pravú mieru rokmi sa tradujúce a často nepresne interpretované údaje o Kmeťovej zbierke. Zároveň uľahčilo prístup k informáciám o výskyte, rozšírení, menách taxónov a ich synonymike.

Kolekcia evidovaných ruží Kmeťovho herbára v BRA obsahuje v súčasnosti 5 061 položiek od rôznych zberateľov z 13 krajín. Sám A. Kmeť nabhíral viac ako 2 200 položiek. Ostatné ruže získal od rodológov, botanikov či zberateľov z rôznych krajín Európy. Zo Slovenska to boli najmä I. Grundl, J. E. Holuby, S. Kupčok, I. Textorisová, A. a Š. Truchlý, V. Vraný a J. Zikmundík, z Čiech J. Bubela, L. J. Čelakovský, A. Oborný, F. Zavřel, z ďalších európskych krajín C. Baenitz, V. Borbás, P. A. Déségliše, M. Gandoger, E. Gelmi, Ž. Jurišič, J. B. Keller, J. Pančič, J. Ullepitsch a ďalší. Najväčší počet Kmeťových ruží – viac ako 1 600 položiek – pochádza zo Štiavnických vrchov. Okolo 400 položiek je priamo z oblasti Sitna.

Naše rozhodnutie venovať sa štúdiu Kmeťovho herbára sme spojili s cieľom porovnať súčasný stav rozšírenia a variability ruží na Sitne s Kmeťovou zbierkou. Dve vegetačné obdobia nie sú pre štúdium ruží dostatočne dlhým obdobím, obzvlášť na Sitne, ktoré sa ako súčasť Štiavnických vrchov považuje za územie s mimoriadnou koncentráciou autochtónnych ruží (cf. Větvicka 1992). Napriek tomu, sa nám podarilo potvrdiť výskyt väčšiny Kmeťom uvádzaných a dokumentovaných taxónov, i keď náš prístup vychádzal zo súčasných taxonomických názorov uprednostňujúcich širšie chápanie jednotlivých druhov. Pripravuje sa tiež fontis taxónov rodu *Rosa*, zbieraných A. Kmeťom a uložených v SNM.

Slová botanika V. Vraného sa v našom prípade naplnili. Bližším poznaním herbára A. Kmeťa a štúdiom jeho botanických poznámok, uvedených najmä vo Velebe Sitna (Kmeť 1893, Medvecký 1924, II. zväzok), sme si potvrdili Kmeťov geniálny pozorovací talent pre morfológické detaily botanických objektov, jeho intuíciu a vrodenej cit pre interpretáciu prírodných zákonitostí.

JANA UHLÍŘOVÁ

Literatúra

- Kmeť, A. 1893. Veleba Sitna. Tovaryšstvo 1: 139–193.
Medvecký, K., A. 1924. Andrej Kmeť, jeho život a diela. 2. vydanie, I. a II. zväzok, 189 a 330 p.
Pöss, O. 1993. Vedecké dimenzie A. Kmeťa. Zborník muzeálnej slovenskej spoločnosti. MSS, Martin. p. 19–23.

J. Uhlířová: Rok Andreja Kmeťa

Větvička, V., 1992. Rosa L. Ruža. In Bertová, L., (ed.), Baranec, T., Bertová, L., Goliašová, K., Holub, J., Chrtek, J., Kmeťová, E., Májovský, J., Marhold, K., Peniašteková, M., Plocek, A., Skalický, V., Šípošová, H., Šourková, M., Větvička, V., Wójcicki, J.J. & Zahradníková, K. Flóra Slovenska. IV/3. Veda, Bratislava. p. 42–90.

Vraný, V., 1913. Rozpomienky na Andreja Kmeťa ako botanika. In Medvecký, K., A. Andrej Kmeť. Životopis. Turčiansky Sv. Martin. p. 71–86.

Obr. 1. Archeologicko-botanickú exkurziu na vrchole Sitna viedli J. Labuda a J. Uhlířová.
Foto K. Vidékyová.